

KÖZJÓ VAGY KÖZÉRDEK?

Krúdy Tamás

KÖZJÓ VAGY KÖZÉRDEK?

Krúdy Tamás

*„Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért”
(Ján 15:13)*

A kortárs politikai közbeszédben a közérdek és a közjó fogalmát egymás szinonimájaként szokás használni, amelyek szabadon felcserélhetőek, mert nagyjából ugyanazt jelentik. A különbség talán csak annyi, hogy míg a közérdek konkrétabbnak és jobban definiálhatónak, addig a közjó megfoghatatlanabbnak és illuzórikusabbnak tűnik. Éppen ezért a közrendet meghatározó törvények és jogszabályok meghozatalánál inkább a közös érdekre szokás hivatkozni, mint ami objektívabb létezéssel bír, mint a közös jóra, hiszen, hogy mi a jó, az mindenki egyéni ízlésén és értékítéletén múlik. Ezzel szemben írásunkban amellet érvelünk, hogy a „jó” sokkal objektívabb és valóságosabb, mint bármilyen „érdek”, politikai értelemben is.

KÖZJÓ VAGY KÖZÉRDEK?

A hétköznapi szóhasználatban közérdek és közjó között nincs érdemi különbség. Az átlag nyelvhasználó esetleg annyit érez, hogy míg a közjó kicsit régies és egyházas hangzású, addig a közérdek modernebb és ezért ez utóbbit alkalmazza. Mellettük egyre növekvő számban vannak azok, akik eredendő szkepticizmussal tekintenek bármire, amire valaki azt mondja, hogy jó, pláne hogyha az jó *mindenkinek*. Milyen alapon mondja ezt? Miből gondolja, hogy ami neki jó, az másnak is jó? Milyen érdeke fűződik hozzá? Nem csak arról van-e szó, hogy a fennálló hatalmi viszonyokat akarja közjónak álcázva konzerválni? És így tovább, az ellenvetések sora arra vonatkozik, hogy képtelenség bármit is megnevezni, ami mindenki számára jó, mert minden ilyen kijelentés tele van bújtatott, sokszor fel sem ismert értékítélettel. A „jó” helyett, ami relatív, hiszen mindenki számára szubjektív, hogy mit gondol annak, az érdek egy konkrétabb valaminek érződik, hiszen mindenkinek lehet, sőt van is legitim érdeke, a közérdek pedig ezeknek az - akár egymásnak ellentmondó - érdekeknek a közös nevezőre hozása. A jó illuzórikus, az érdek kézzel fogható.

A következőkben a két fogalom – közjó és közérdek – egymáshoz fűződő viszonyának tisztázására teszek kísérletet és elsősorban nem nyelvi episztemológiai, hanem inkább történelmi szempontból, azt vizsgálva, miként jutottunk el a mostani fogalmi zűrzavarig, és mi ebből a lehetséges kiút.¹

A KÖZJÓ FOGALMÁNAK EREDETE

A klasszikus értelemben vett közjó egyértelműen politikai fogalom volt az olyan gondolkodóknál, mint Platón vagy Arisztotelész. Úgy beszéltek róla, mint az állam legfőbb céljáról, ami egyértelműen meghatározza a kormányzat tevékenységének és feladatainak egész sorát. Az államnak az egyetlen valódi oka és célja a közjó szolgálata, és éppen ezért elvárható, hogy bármi, amit a hatalmat gyakorlók tesznek, ennek a célnak legyen alárendelve.

A közjóról legelőször Platón beszél, bár maga a kifejezés konkrétan nem szerepel szövegeiben, mégis egyértelművé válik, hogy hitt egy bizonyos közös cél létezésében a társadalomban és a politikában. A legjobb politikai rend Platón számára az volt, amelynek célja különböző társadalmi csoportok között a civil együttműködés és barátság légkörében megvalósuló társadalmi béke, ahol mindegyik csoport részesül a közjóból, amihez hozzá is járul.²

Arisztotelész szerint az ember eredendően társas lény, mások nélkül élni, de különösen jól élni nem tud. A „zoon politikon”, azaz az ember, mint közösségi lény, nem esetlegesen hoz létre közösségeket, hogy mondjuk a saját élvezeteit vagy sikerességét fokozza, hanem az eredendően hozzátartozik a saját kiteljesedéséhez. Közösségek nélkül nem képes emberi életet élni, ezért a közösségek természetes módon hozzátartoznak az ember valóságához.³

¹ A magyarban mind a közjó, mind a közérdek esetében a „köz” előtagot használjuk, ami egyrészt nagyon kifejező, másrészt eltakar a kifejezésekhez történelmileg kapcsolódó jelentéstartalmakat. A köz az, ami két entitást elválaszt egymástól, mégpedig úgy, hogy egyikhez sem tartozik, de nélkülük nem létezne. Latinul a közjó „bonum commune” a közérdek pedig „utilitas publica”, az angolban „common good” illetve „public interest”, franciául „bien commun” illetve „intérêt public”, amit tehát a magyarban ugyanazzal a szóval fejezünk ki (köz-ös) arra a latin alapú nyelvek két külön kifejezést használnak.

² Kadri Simm, 2011, The Concepts of Common Good and Public Interest: From Plato to Biobanking, Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics, Vol. 20, Iss: 4, pp 554-562, Cambridge University Press, (2024.01.30.)

³ Frivaldszky János, 2013, A közjó Aquinói Szent Tamásnál és a neotomista természetjogi gondolkodásban, Iustum Aequum Salutare, PPKÉ Jog- és Államtudományi Kar (2024.02.12.)

Arisztotelész mindjárt a Politika első könyvének legelején tisztázza, hogy mi minden a politikai közösség célja. „Mint hogy minden városállamban egy bizonyos fajta közösséget ismerhetünk fel, s minden közösség nyilván valami közjó megvalósítására alakult (mert hiszen az emberek mindent a jónak látszó cél érdekében tesznek), világos, hogy noha mindezek valami jó elérésére törekszenek, a legfőbb jó elérésére elsősorban mégis az a legfelsőbbrendű közösség törekszik, amely a többi mind magában foglalja.”⁴ A legfelsőbbrendű jót szükségszerűen a legnagyobb közösség, a közösségek közössége képviseli, ami Arisztotelész idejében a városállam volt. A közjónak azonban nem csak szűk politikai értelemben vett tartalma volt, korántsem csak a szóban forgó hatalom – pl. a király vagy a városállam vezetése – integritása és jóléte volt a cél. Természetesen ez is bele volt értve, de csak egy részét jelentette. Bármely hatalomra úgy gondoltak, mint aminek a célja az, hogy önmagát meghaladva, önmagán túllépve egy nagyobb jót szolgáljon. A közjó számos konkrét lépés megtételét jelentette, amelyek célja az általános emberi jólét előmozdítása volt, mint pl. béke, rend, jólét, igazságosság és közösség. A hatalom tehát akkor szolgálta hatékonyan a közjót, ha nem pusztán a saját jólétét mozdította elő, hanem a nagyobb társadalomét is. A közjó legalább két különböző értelemben volt közös. Először is a belőle részesülők körének értelmében. A szóban forgó előnyök oly módon voltak közösek, hogy a társadalom minden tagjára vonatkoztak. Nem volt szemernyi bizonytalanság sem azzal kapcsolatban, hogy kinek a javát szolgálja a közjó: mindenkiét.⁵

És hogy mi a „jó”, arról nem nagy általánosságokban beszéltek, hanem nagyon is konkrétan és lényegretörően. Az volt a feltételezés, hogy a közjóval járó előnyök valódi hozzájárulást jelentenek minden ember jólétéhez. Vagyis objektíven „jók”. Így nem volt félreértés vagy nézeteltérés a szóban forgó következmények áldásos hatását illetően. Nem egyszerűen arról volt szó, hogy egyesek előnyösnek gondolták vagy érezték őket, míg mások nem, vagy hogy kielégítették bizonyos személyek kívánságait és vágyait, míg másokét nem: objektíven hasznosak voltak. A közjó nem „sokak” vagy „nagyon sokak” javát szolgálta, hanem mindenkiét.

És ezek az előnyök ráadásul erkölcsi értelemben is jók voltak. Nemcsak arról volt szó, hogy hozzájárultak az anyagi jóléthez (amit egyébként megtettek), hanem elősegítették az emberek értelmi, erkölcsi és lelki fejlődését is, amelyek Arisztotelésznel az erkölcsös élet kritériumai. Hozzájárultak a jellegzetesen emberi tulajdonságok fejlődéséhez és tökéletesedéséhez, lehetővé tették az embereknek, hogy jól éljenek, megtapasztalják az emberi élet teljességét, szemben a pusztá létezéssel. A közjó több volt, mint a külön kezelt javak összessége.

Amellett, hogy mindenki részesül benne, a közjó általános voltának egy második aspektusa (amelyet védelmezői a liberalizmus megjelenése óta különösen igyekeztek hangsúlyozni), hogy a szóban forgó előnyök mindenki által felismert és értékelt javak. „Ahhoz, hogy egy jó általános legyen” - írja Yves Simon francia katolikus politikai filozófus, „nem elég, hogy valamilyen módon több személyt érintsen, hanem olyan természetűnek kell lennie, hogy azok körében, akik el akarják érni azt, és amennyiben ez irányú lépéseket tesznek, a vágy és a cselekvés közössége jellemezze az életüket.”⁶ Másképpen fogalmazva, az adott közösséget alkotóknak, akikre a közjó irányul, ugyanúgy meg kell győződve lenniük az adott jó valóban előnyös voltáról.

Az ilyen közjó előmozdítja egyenként is az egyének jóllétét, de nem lehet semmilyen értelemben kizárólagosan bármilyen magánelőnyre redukálni. Az ilyen közjó csak kölcsönösségekben létezik: nincs közrend, béke, igazságosság, jólét mások szándékolt és tevékeny részvétele nélkül, ami azt jelenti, hogy minden személy jólléte alapvetően függött a többiektől.

⁴ Arisztotelész, Politika, Első Könyv 1., <https://mek.oszk.hu/04900/04966/04966.htm#1> (2024.02.20.)

⁵ Bruce Douglas, 1980, The Common Good and the Public Interest, Political Theory 1980 February, 106. p.

⁶ Yves Simon, 1951, Philosophy of Democratic Government, University of Chicago Press, 49. oldal

KÖZJÓ A KÖZÉPKORBAN

Aquinói Szent Tamás Arisztotelész nyomdokain haladva maga is eredendően közösségi lényként gondol az emberre és több művében terjedelmesen ír egyén és közösség céljainak egybeeséséről. Ennek azonban kétféle értelmezése is lehetséges. Az egyik, hogy a politikai közösség célja csak az lehet, hogy az egyének jó és erkölcsös életét előmozdítsa. A másik értelmezés szerint viszont az egyén csak akkor él helyesen, ha a közösség közjavának az előmozdítása, azaz tagjainak a jó és erényes életének az előmozdítása a célja.⁷ Frivaldszky János szerint mindkét olvasat helyes lehet, bár ma inkább az előbbi szokás alkalmazni.⁸

Az Angyali Doktor közjó felfogása tehát hagyott teret az értelmezésnek. A középkori keresztény írókról azonban általánosságban elmondható, úgy vélekedtek, hogy amikor a politikai társadalom a rendeltetésének megfelelően működik, akkor olyan, mint egy élő organizmus. A részek egymással való sokrétű kölcsönhatásukban nemcsak egymás kölcsönös jólétéhez, hanem egy nagyobb egész fenntartásához is hozzájárulnak, ugyanakkor az egész viszont elengedhetetlen a részek egészségéhez.⁹ Akárcsak az emberi test és a hozzátartozó szervek esetében, mely metaforát először Szent Pál használta az Egyháznak, mint Krisztus titokzatos testének az értelmezésére a Korinthusiakhoz írt első levelében (12,12-27) amely a közjóra irányuló közösség első keresztény megfogalmazása.¹⁰

A középkori gondolkodók a közösség javát nagyobb jóként értékelték, mint az egyénékéét, ami természetesen nem jelentette azt, hogy az egyének egyszerűen az állam független céljainak eszközei voltak, ahogy azt sem, hogy az állam bármiféle áldozatot megkövetelhet a közjó elérése érdekében. Az alapfeltételezés az volt, hogy ha a társadalom megfelelően működik, akkor a közjó és az egyén java általában egybeesik. De még a legjobb családban is előfordulhatnak konfliktusok: ezekben az esetekben a közjóé az elsőbbség. Egy elítélt gyilkosnak súlyos büntetést kell elszenvednie, még akkor is, ha ez káros az ő, valamint családja és barátai jólétére. Háború esetén pedig a harcba vonulók olyan körülmények közé mentek, amelyek jó eséllyel megnyomorították, esetleg meg is ölték őket, mégis elfogadták a hatalom hadba hívását pontosan azért, mert az a közösség nagyobb javát jelentette.

A közjó fogalma hagyományos formájában magában foglalta a politikai hatalom határozott felfogását. Ez paternalista felfogás volt, bár nem radikálisan az. A hatalomnak egyedülálló felelőssége volt meghatározni a közjónak a sajátos tartalmát, és a polgárokat ennek jelentéséről felvilágosítani. Eszerint az értelmezés szerint a közjó a társadalom céljait tükrözi, és a filozófia, valamint a vallás bölcsessége vezérli. Az általános felfogás szerint az uralkodók, amennyiben alkalmasak feladataik ellátására, nagyobb bölcsességgel rendelkeznek, mint az egyszerű polgárok. A középkorban a

⁷ A 20. század közepén nagy vita bontakozott ki elsősorban katolikus körökben, amelyik a személy vagy a közjó elsőbbségéről szólt. Az előbbi a tomista Jacques Maritain, míg az utóbbi a szintén tomista Charles De Koninck képviselte legmarkánsabban. Általános vélemény szerint a vitából De Koninck és a közjó elsőbbségét hangsúlyozók kerültek ki győztesen.

⁸ Frivaldszky

⁹ Ewart Lewis, 1938, „Organic Tendencies in Medieval Political Thought,” *American Political Science Review*, XXXII, 849. old.

¹⁰ „A test ugyan egy, de sok tagja van. A testnek ez a sok tagja mégis egy test. Így Krisztus is. Mi ugyanis mindnyájan egy Lélekben egy testté lettünk a keresztség által: akár zsidók, akár pogányok, akár rabszolgák, akár szabadok. Mindannyiunkat egy Lélek itatott át. A test sem egy tagból áll ugyanis, hanem sokból. Még ha a láb azt mondaná is: „Nem vagyok kéz, nem tartozom tehát a testhez”, mégis a testhez tartozik. Ha pedig a fül mondaná: „Nem vagyok szem, nem tartozom tehát a testhez”, mégis a testhez tartozik. Ha a test csupa szem volna, hol maradna a hallás? Ha meg csupa hallás, hol maradna a szaglás? Isten határozta meg minden egyes tag föladatát a testben, tetszése szerint. Ha valamennyi egy tag volna, hol volna a test? Ám sok a tag, de a test csak egy. Nem mondhatja a szem a kéznek: „Nincs rád szükségem”, vagy a fej a lábnak: „Nincs rád szükségem.” Ellenkezőleg, a gyöngébbeknek látszó tagok sokkal szükségesebbek. Sőt a test alacsonyabb rendű tagjait nagyobb gonddal vesszük körül és a tisztességtelen tagok nagyobb tisztességben részesülnek, a tisztességes tagoknak viszont nincs erre szükségük. De Isten azért alkotta meg így a testet és azért részesítette az alacsonyabb rendű tagot nagyobb tisztességben, hogy a testben ne támadjon meghasonlás, hanem a tagok törődjenek egymással. Ha szenved az egyik tag, valamennyi együtt szenved vele, s ha tiszteletben van része az egyik tagnak, vele örövend valamennyi. Ti Krisztus teste vagytok s egyenként tagjai.” Szent István Társlati Biblia, <https://szentiras.hu/SZIT/1Kor12,12-31> (2024.02.14.)

tudás elosztása nem demokratikusan történt, hanem kinek-kinek a szükségletei szerint, hogy el tudja látni a társadalomban betöltött feladatát. Ennek megfelelően az általános vélekedés értelmében az uralkodó nagyobb tudással rendelkezett a közjó mibenlétéről, ezért kötelességének is tekintették aktívan beavatkozni a társadalomba, hogy biztosítsa a közjó védelmét. Ez nem jelentett szociális intézkedésekkel a társadalom életébe közvetlenül belenyúló, mai értelemben vett „pozitív államot”, a hatalmi beavatkozás ugyanis csak akkor volt indokolt, ha a magánkezdeményezések az adott probléma orvoslására már nem voltak elegendők. De a klasszikus liberalizmus minimális államáról sincs szó, mely felfogásnak a hagyományos közjó-doktrína szempontjából értelmezett tévedése az, hogy túlzottan magára hagyja a társadalmat, a gyengéket pedig túlságosan kiszolgáltatja az erők kénye-kedvének. Az ideál tehát aktív és pozitív iránymutatás volt, amelyik a társadalomból közösséget formál, ám ezzel párhuzamosan nem ruházta fel az államot egy mindennél erősebb és mindent átható hatalommal.¹¹

A KÖZJÓ BUKÁSA ÉS A KÖZÉRDEK FELEMELKEDÉSE

A középkori feudalizmus összeomlásával és a nemzeti monarchiák felemelkedésével a közjót egyre inkább a korona érdekeivel, valamint a nemzet presztízsével és hatalmával azonosították a nemzetközi politikában. Ezen túlmenően az alattvalók életére és tulajdonára vonatkozó királyi követelések igazolására használták fel, hogy a különböző költséges vagyongyarapítási kalandokat finanszírozni tudják. Az uralkodó által képviselt közjó elve egyre kevésbé volt vonzó azok számára, akik úgy érezték, kihasználják őket.

Az „érdek” fogalma a jogtalan uralkodói követelésekkel szembeni liberális és demokratikus lázadás következtében kezdett teret nyerni. Megjelent egy új típusú polgár, akit C. B. Macpherson kanadai politológus, a Torontói Egyetem professzora „birtokos individualistaként” jellemezett¹², amelynek a filozófiai alapját az angol empirista hagyomány fejlődése biztosította, Thomas Hobbes-szal az élen. Minél nagyobb hangsúlyt kaptak a tulajdonjogok és a magánérdekek, és minél inkább nőtt a demokratikus eszmék népszerűsége, annál természetesebbé vált a meggyőződés, hogy a jóllét meghatározását, amennyire csak lehet, az egyénre kell bízni. Mivel Hobbes szerint az értelem tisztán instrumentális, úgyhogy nincs is más, aki jobban tudhatná, hogy mi jó neki, mint az egyén. Innen eredeztethető az a mai felfogás, hogy az egyes ember szubjektív érzéseivel szemben a társadalom nem tehet mást, mint hogy visszaigazolja, noha maga Hobbes erkölcsi kérdésekben nem támogatta a szubjektívizmust.

A tizenhetedik és a huszadik század között nagyon sok minden történt a közérdek fogalmával, és sok jelentéstartalom, ami eredetileg hozzá tartozott, ma már nem található meg a tipikus használatban, vagy legalábbis nem annyira lényegesek. Ugyanakkor a ma használt értelmezés ezer szállal kapcsolódik az eredetihez.

Hogy a közérdekből az *érdek* mit is jelent, arra számos eltérő elképzelés létezik. Az elemzések többnyire egyetértenek abban, hogy az érdek valami előnyös és jogos dologra utal. Az érdek nem csupán valamilyen elképzelt haszon, hanem olyasmi, amelyre vonatkozóan indokolt követeléssel lehet előállni. Természetesen már ez a kijelentés önmagában is rengeteg kérdést vagy magyarázni valót vet fel – mit és milyen alapon nevezünk jogosnak, előnyösnek vagy indokoltnak – az egyszerűség kedvéért hadd éljek én is az érdek legelterjedtebb értelmezésével, amely a személyes preferenciával hozza közvetlen összefüggésbe.

¹¹ Heinrich A. Rommen, 1947, *The State in Catholic Thought* (St. Louis: Herder), 316. p.

¹² A „possessive individualist” (birtokos individualista) megnevezéssel MacPherson azt a felfogást jellemezte, amelynek értelmében az egyén saját képességei és tulajdonságai kizárólagos birtokosa, és sem államnak sem társadalomnak nem tartozik semmivel.

KÖZJÓ VAGY KÖZÉRDEK?

Olyan értelemben beszélünk érdekről, ami az egyes személy olyan preferenciáiból fakad, amelyek az általa tudatosan választott vagy tudattalanul elfogadott szerepek (identitások) illetve intézmények funkciója. (Mi az én érdekem apaként, újságíróként, magyar állampolgárként, keresztényként, stb.) Ez az érdek utilitarista megközelítése. Azt is érzékeljük ugyanakkor, hogy az egyes szerepeinkből fakadó érdekünk és a személyes preferenciánk nem mindig és nem feltétlenül esnek egybe. Bárki előtt ismert az a megfogalmazás, hogy valaki „a saját legjobban felfogott érdeke ellenében cselekszik”. „Rejtett érdekekről” is szoktunk beszélni, amelyek sok esetben még maga az alany előtt sem ismertek.

Ha viszont érdek és személyes preferencia nem feltétlenül esik egybe, az azt jelenti, hogy léteznie kell valamilyen objektív érdekeknek, amely független a személyes véleménytől. Erőteljesen képviseli ezt az álláspontot a marxista megközelítés, amelyik értelmében az elnyomott osztályoknak először öntudatra kell ébredniük, ha fel akarják ismerni a valódi (objektív) érdekeiket. Mások azt állítják, hogy léteznek objektív érdekek, amelyek sokszor azért tűnhetnek nagyon különbözőnek vagy egyenesen felismerhetetlennek, mert az egyes személyek abban tévednek, hogy az érdekeiket milyen módon tudják a leghatékonyabban érvényre juttatni. Ebben az értelmezésben az érdek tehát nem más, mint az, amit valaki tudatosan választana, ha teljes birtokában lenne minden információnak.¹³

Mivel igencsak képlékeny és nehezen definiálható fogalomról van szó¹⁴, lehet tehát érvelni az érdek objektív volta mellett, ám a legtöbb közkeletű értelmezés az érdeket egyértelműen a személyes preferenciához kapcsolja. Az esetek túlnyomó többségében az a feltételezés, hogy érdekről csak abban az esetben beszélhetünk, ha az abból származó előny összefüggésbe hozható az adott egyén személyes választáson alapuló jóllét-definíciójával. Ugyanakkor az érdek nem szinonimája sem a jóllétnek sem az igazságosságnak, ilyen formán megint csak nem nyerhet objektivitást, hiába állítja John Plamenatz, hogy „egy érdek kijelentése azonos egy morális állítással.”¹⁵ A legtöbb, ami egy érdekről objektívan kijelenthető, az az, hogy „bizonyos társadalmilag elfogadott normákhoz kapcsolódik”¹⁶. Az tehát, hogy egy érdek mennyire igazságos vagy jó, itt nem releváns kérdés. Ahogy az „érdek” nem szinonimája a „jó”-nak, úgy a közérdek sem szinonimája a közjónak.

Ugyanakkor megtévesztő lehet, hogy mind a közérdek mind a közjó kifejezésekben a „köz” előtag szerepel, ami valami közösre, közösen megélt dologra utal. A közérdeket éppen ezért szokás egy „all-inclusive” azaz mindent magába foglaló kategóriaként értelmezni, ami nagyon hasonló a közjóhoz. Ebben az értelemben a „köz”-ben benne foglaltatik egy adott társadalom minden tagja, a „közérdek” pedig ennek megfelelően olyan előnyöket jelent, amelyek mindenkire vonatkoznak. Néha azt is felvetik, hogy ezek az előnyök oszthatatlanok, és ezért mindenki által élvezhetőek. A gyakorlatban azonban a közérdek esetében a „köz” nem mindenkit jelent, hanem általában a többséget, esetleg csak a sokaságot. A közérdek így a többség érdekévé válik, vagy legalábbis valami olyasmivé, amelynek a célja a legtöbb ember legnagyobb boldogságának az elérése, ami nem *mindenki*. A többség érdeke pedig könnyen összeütközésbe kerülhet a kevesek érdekeivel.

Minél inkább összefüggésbe hozhatók az érdekek érvényesítése által megszerezhető előnyök az egyes emberek személyes jóllét-definíciójával, annál nehezebb lesz bizonyítani, hogy léteznek olyan érdekek, amelyek a társadalom *minden* tagja számára azok. Ha valóban léteznek közös érdekek, miért olyan ritkák? Sokkal valószínűbb, ha úgy gondolunk rájuk, mint a többség érdekeire, amelyek összeütközésbe kerülnek különböző kisebbségek érdekeivel.

¹³ Bruce Douglas, 1980, The Common Good and the Public Interest, Political Theory 1980 February, 108. oldal

¹⁴ „A közérdekkfogalom tartalmi jelentése távolról sem magától értetődő, s még kevésbé egyszerű. ... Szó sincs arról, hogy a „közérdek” egyszer s mindenkorra definiálható volna, mert nem egy fix, dolog-szerű realitás. Éppen ellenkezőleg: nagyon sokszor képlékeny, átmeneti, de legalábbis nem nyugvó állapotokban kell alkalmazni, mert társadalmi és gazdasági folyamatokba ágyazódik, melyek állandóan változnak.” Stumpf István, Szigeti Péter, Takács Péter 2017, A közérdekkutatás értelme és aktualitása in KÖZ/ÉRDEK, 9. old.

¹⁵ John Plamenatz, 1954, „Interests,” Political Studies 11 (February, 1954), 4. old.

¹⁶ S. I. Benn, 1960, „Interests’ in Politics,” Proceedings of the Aristotelian Society, 60. old. Benn szerint egy érdek „nem több, mint egy megokolt követelés. Az okok azonban lehetnek rosszak és a szóban forgó követelésnél bármikor előállhat valaki egy erősebb követeléssel.”

Véleményem szerint a *közjóban* és a *közérdekben* használt köz kifejezés egymásnak ellentmondó jelentést hordoznak. A latinon alapuló nyelvekben a különbség már a szóhasználatban nyilvánvalóvá válik, a *közjóban* a köz-re a *commune* származékait használják, míg a *közérdekben* a *publicus*-ét. Ez a különbségtétel nem pusztán játék a szavakkal, hanem nagyon komoly erkölcsi következményei vannak.

Véleményem szerint a közérdekre történő hivatkozás nem elégséges a közrend erkölcsi megalapozására. Bizonyos értelemben véve demokratikus a többség véleményének és ízlésének a kiszolgálása, de hogy ez minden esetben erkölcsös is lenne, az már erősen vitatható. Nem pusztán a többségiség erkölcsi kérdésességéről van szó (nevezetesen, hogy az erősebb akarata válik joggá), hanem a szubjektivista érdekszemlélet morális „minimalizmusa” is problémás (miért lenne jó egy érdek kiszolgálása csak azért, mert érdek?). Egyre inkább felismerhetővé válik, hogy ez nem kielégítő.

A JÓ REALITÁSA

Az egyszerűség kedvéért mostantól kezdve közérdek alatt az értjük, ami sokak érdeke, de nem mindenkié, közjó alatt pedig azt, ami valóban mindenki érdeke. De létezhet-e egyáltalán ilyen egy szekuláris államban, ahol erkölcs, jog és vallás évezredek óta meglévő egysége darabokra hullott?¹⁷ Nem teljesen lehetetlen-e bármiféle objektív értelemben vett közjóról beszélni, amikor egyre kevesebben hisznek abban, hogy létezik közös emberi természet, és abban, hogy a józan ész segítségével felismerhető, hogy miként lehet jól élni. Ha pedig nem hiszek az objektív igazságban, akkor a dolgokról alkotott véleményem már nem is vélemény – legalábbis nem a szó valódi értelmében –, mert véleményem csak olyasmiről lehet, ami objektíve létezik és mint ilyen, igaz. Amit ma még mindig anakronisztikusan ebben vagy abban való *hitnek* nevezünk, az csupán valamilyen személyes jellemző vagy identitás, mint mondjuk a szemem vagy a hajam színe, vagy a kedvenc focicsapatom. Ilyen körülmények között természetesen a végletekig megosztottak vagyunk, hogy is lehetnénk mások?!

A katolikus felfogás szerint a legnagyobb közjó maga Isten, és ez mindenki számára ésszel felismerhető. Teremtettsége és istenképmásisága folytán minden ember közösséget alkot, amelyben minden egyes egyén boldogsága és a közösség érdeke egybe esik, sosem mond egymásnak ellent.¹⁸ De a modern szekuláris, liberális államban fenn lehet-e tartani a közjó létezésébe vetett hitet Istenre történő hivatkozás nélkül? A következőkben ennek a lehetőségét vizsgáljuk.

Arról már esett szó, hogy „a legtöbb ember számára elérhető legnagyobb jó” definíció a közérdeket írja le, és nem elégséges a mindenki számára érvényes közjó meghatározására, amivel általában szinonimaként szokták kezelni. Ilyen gyenge értelemben véve közjó lenne például a vagyon – mondjuk egy ország közösségének az összvagyon, vagy nemzeti összterméke – hiszen mindannyiunknak vannak materiális szükségletei. A közjó ilyen értelmezése

¹⁷ „A jognak, az erkölcsnek és a vallásnak valamiféle szerves kapcsolata a nyugati társadalmakban egészen a felvilágosodás koráig jellemző maradt” mondja Erdő Péter bíboros „Vallás és egyház a világi államban” című előadásában, amelyet a Columbia Egyetemen tartott 2018 január 29-én. A beszéd vázolja, hogy miként vált szét először az állami és az egyházi tekintély, majd erkölcs és jog, hogy végül elérkezzünk a mai jogpozitivisták felfogásokig, amelyek „a jogot pozitív tételek zárt rendszereként mutatják be, melynek tartalmát az állam illetékes szervei meghatározott eljárással állapítják meg.” <https://www.magyarokurir.hu/nezopont/erdo-peter-eloadasa-columbia-egyetemen>, (2024.03.02.)

¹⁸ A közjó fogalma egyházi dokumentumban először a XIII. Leó pápa által 1891-ben kiadott *Rerum novarum* kezdetű enciklikájában jelenik meg. Ebben a pápa egyaránt fellép a kapitalizmus igazságtalanságaival és a szocialistákkal szemben, a társadalmi békét és igazságosságot pedig a szubszidiaritás, a szolidaritás és a közjó – akkor néven még nem nevezett, de implikált – elvével célozza elérni. A *Rerum novarum* megjelenése után 40 évvel XI. Piusz pápa az 1931-ben kiadott *Quadragesimo anno* című enciklikájában összegzi az egyház társadalmi tanítását, pontosítva, módosítva, kiegészítve az előző enciklika üzenetét. Ekkor fogalmazódik meg konkrétan az az öt alapelv, amely azóta is a katolikus egyház szociális tanításának az alapját jelenti: a szubszidiaritás, a személy méltósága, a részvétel, a szolidaritás és a közjó.

KÖZJÓ VAGY KÖZÉRDEK?

azonban félrevezető, mert a vagyont úgy is lehet gyarapítani, hogy az egyik ember elveszi azt a másiktól, és ezzel meg is szűnnek egymással *közösségben* lenni. Ebből fakad Aquinói Szent Tamás modern követőinek a felismerése, hogy a közjónak olyasvalaminek kell lenni, ami kizárja a versenyt. J. Budziszewski amerikai tomista filozófus szerint ilyen például az írni-olvasni tudás, mert azzal, hogy te megtanulsz olvasni, semennyivel nem csökkented vagy károsítod az én olvasni tudásomat.¹⁹ Ugyanígy egyértelmű közjó a közbiztonság, amiből nem lehet senkit sem kizárni: ha van, akkor mindenki számára egyaránt van. És van a közjónak olyan alakja is, amiből még akkor is részesülök, ha csak másnak jut belőle és nekem nem, ilyen az erkölcsös élet: ha jómagam nem is vagyok különösebben erkölcsös, a másik ember erkölcsössége kétségkívül az én javamat is szolgálja.

AZ IRIGYSÉG, MINT POLITIKAI TÉNYEZŐ

Az ember azonban olyasmik kapcsán is képes versengeni, amire semmi racionális oka nincsen. Nem lehet ugyanis figyelmen kívül hagyni az ember és ember közötti versengés legnagyobb motivátorát, amit a katolikus teológia a hét főbűn közé sorol, az irigységet. Hogy miért lesz jobb nekem, ha megdöglik a szomszéd tehene is, noha attól az enyém még nem fog feltámadni, arra még talán lehet valami nyakatekert racionális magyarázatot találni. De hogy miért irigylünk egymástól olyan külső vagy belső tulajdonságokat, amelyekből ha valakinek kevesebb lesz, attól én még nem leszek gazdagabb, sőt magam is veszítek vele, azt racionálisan nehéz megmagyarázni. A helyzet mégis ez, irigyek vagyunk egymás szépségére, jóságára, bátorságára, erkölcsösségére és így tovább, rengeteg olyan dologra, amiből nem csak egy meghatározott mennyiség van a világban, aminek a megszerzéséért közvetlen versenyben állnánk egymással. (Bár az igaz, hogy attól, hogy te erkölcsösebb vagy én nem leszek erkölcstelenebb, de annak fogok *tűnni*.)

Aquinói Szent Tamás életművében több helyen tárgyalja az irigységet, legrészletesebben a Summa Theologiae II-II. rész 36. és 37. kérdésében. Az irigység, mint mondja, magában foglalja a „mások java felett érzett szomorúságot”.²⁰ A szóban forgó jó bármi lehet: pénz, tehetség, hírnév, szép ház, gyönyörű feleség vagy boldog család. És lehet lelki béke, tudás, erkölcsi erény, lelki belátás, Isten közelsége. Az irigy személy magát a tényt nehezményezi és érzi fájdalmasnak, hogy a másik embernek megvan ez a jó. Tovább ment ennél Friedrich Nietzsche, aki szerint a vallás, az erkölcs és a politika mögött is valójában az irigység bújlik meg. A német filozófus szerint a demokratikus társadalmakat „rabszolgamorál” vagy „ressentiment”²¹ jellemzi: a középszerű tömegek nem képesek elviselni egyesek kiválóságát, amit irigységgel figyelnek. Az irigységből pedig gyűlölet fakad, amelyik az „egyenlőség” címén minden kiválóság eltörlését célozza. A demokráciák azért jöttek létre, hogy a középszerűek szövetkezhessenek a kiválóak ellen, és rájuk kényszerítsék a saját erkölcsüket, amivel visszafogják őket. Nietzsche szerint a bosszú akkor válik teljessé, amikor a kiválóak teljes egészében magukévá teszik (interiorizálják) a középszerű erkölcsiségét és önmaguk ellen fordulnak.²²

Még ha nem is osztjuk Nietzsche véleményét a demokráciáról, annyit mindenképpen leszűrhetünk belőle, hogy az irigység a közjó ellensége, mert – ahogy abban Aquinói Szent Tamás és Nietzsche egyaránt egyetértett – gyűlölet fakad belőle, a gyűlölet pedig rombolja a közösséget.

Közösség nélkül pedig nincs közjó.

¹⁹ John Budziszewski, 2021, *Between Man and Man: Friendship, Law, and the Common Good*, Public Discourse; thepublicdiscourse.com, 2024.02.14.

²⁰ Edward Feser, 2023, *Against the Politics of Envy*, Postliberal Orde, <https://www.postliberalorder.com/plagainst-the-politics-of-envy>, 2024.02.28.

²¹ Irigység franciául

²² Edward Feser, 2023, *Against the Politics of Envy*, Postliberal Orde, <https://www.postliberalorder.com/plagainst-the-politics-of-envy>, 2024.02.28.

A JOG CÉLJA A BARÁTSÁG

Gondolatmenetünkben most érkezünk el ahhoz a ponthoz, amikor feltehetjük a kérdést: és akkor mi az, ami építi a közösséget? Minden bizonnyal az irigység és a gyűlölet ellentéte: a nagylelkűség, a szeretet, a barátság. A szeretet és a barátság politikailag ugyanúgy nehezen értelmezhető, mint az irigység és a gyűlölet, mégis – amint ezt láttuk – ha ez utóbbiakkal számolnunk kell, mint tényezőkkel, úgy az az előbbieket sem hagyhatjuk figyelmen kívül. És itt most nem a szeretet politikájáról beszélünk, és nem is a politika szeretetéről, hanem arról, hogy egy politikai közösség esetében is számolni kell a tagjainak egymás iránti szeretetével, amire az egyszerűség kedvéért barátsággént fogok hivatkozni²³. „Az egyetlen védelem az irigység paradoxonja ellen, ha mindenki barátjának tekinti a többieket, egy erényes élet megvalósítására alakult társulás tagjának, amelyben nemcsak mindannyian kibontakozhatnak, hanem mindannyian hozzájárulhatnak a többiek kibontakozásához. Barátok ők, amennyiben közösséget alkotnak; potenciális barátok, amennyiben közösséget *akarnak* alkotni. Pusztán ennek az attitűdnek és az ezt lehetővé tevő feltételeknek az elterjedtsége már önmagában véve közjó.”²⁴

A szeretetre való nyitottság az egyetlen lehetséges útja a magánérdek és a közjó közötti feltételezett konfliktus feloldásának, az egyetlen dolog, ami a közjót vitatott filozófiai absztrakcióból megélt valósággá tudja változtatni. Szent Tamás szerint ugyanis „Aki képes más szeretetére, úgy tekint a másikra, mint barátjára, mint egy másik önmagára, és barátja bánatát a magáénak tekinti, így úgy kesereg barátja szomorúsága miatt, mintha őt magát bántották volna.” Ha nem is vagyunk mind képesek olyan önfeláldozó cselekedetekre, mint amelyet egy édesapa a gyermekéért, a katonája bajtársaiért, vagy egy tűzoltó az égő házban rekedt emberért tesz, a közösség tagjai között szövődő hétköznapi barátságok is hegyeket tudnak megmozgatni. Ugyanis amikor bárki, bármilyen ellentételezés nélkül extra terheket vállal önként magára a közösség érdekében, azt csakis szeretetből tudja megtenni.

A közösség tagjai közötti barátságnak pedig politikai következményei vannak. Ezért mondta már Arisztotelész, hogy a jó törvényhozók nagyobb figyelmet fordítanak a polgárok közötti barátságra, mint az igazságosságra.²⁵ Először is, ha a polgárok egymás barátai, akkor igazságosak akarnak lenni egymással. Másodsorban, ha barátok, felülemelkednek az igazságosságon, és úgy tesznek meg egymásért dolgokat, hogy nem várnak érte viszonzást. Nem vizsgálják folyamatosan, hogy vajon hiánytalanul megkapták-e azt, ami járna nekik.

A közjó legfontosabb eleme tehát az, hogy a közösség tagjai valamilyen módon barátnak tekintsék egymást, vagy legalábbis potenciális barátnak. Ez mindenekelőtt helyi szinten igaz, minden közösségi jóra irányuló kis partnerségben, mint amilyen például a család. De ez általánosabb szinten igaz, mert a politikai közösség nem csupán egy újabb jóra irányuló partnerség, hanem a jóra irányuló partnerségek közötti partnerség. Az állampolgároknak barátoknak kell tekinteniük egymást a közös jóra irányuló partnerségek eme szuperpartnerségében – és ezzel a szemlélettel hozzák létre azt, amiről ez az egész írás szól: a közjót.

Tehát amikor Aquinói Tamás azt mondja, hogy az igazságos törvénynek a közjót kell szolgálnia, akkor elsősorban arra gondol, hogy az állampolgárokat a törvény erejével is az egymással való baráti közösségre kell szoktatni. Mint írja, „az ember által alkotott jog fő célja az, hogy barátságot teremtsen ember és ember között”.²⁶

²³ A „barátság” képes a legjobban kifejezni azt a bajtársias szeretetet, ami egyenragú felek között van, és jellemző lehet egymással rokoni, illetve nem rokoni kapcsolatban állókra egyaránt.

²⁴ Budziszewski

²⁵ U.o.

²⁶ U.o.

+ 1 GONDOLAT

Közérdek és közjó között a különbség, sőt ellentét legkönnyebben talán pont a barátság fogalmán keresztül érthető meg, a jóbarátság nem azonos az érdeklarúsággal. Mint láttuk, több kísérlet is történt a közérdek objektív valóságának a megalapozására, sikertelenül. Az *elméleti* közérdek pedig alkalmas eszköz a hatalom kezében, ahogy ezt Bibó István is felismerte. „A közérdek a hatalom szájában mindig önkényes célkitűzést jelent, mely magában egyaránt lehet áldás, ötlet, erőszak vagy átok. Ha a hatalom a hivatallal és az étellel nincs jól rendezett organikus kapcsolatban, akkor célkitűzéseinek a közérdekúsége és eredményessége akkor is eleve kétséges, ha maguk a célkitűzések helyessége elvileg nem vitás. A hivatal szájában a közérdek már valami reális, valóságos anyagból kivont értéképpzertet jelent, de magában inkább egy szakszerű működés belső rendjét, összhangját, elmélyítését jelenti, mintsem a köz ügyét. Végül a közérdek úgy, ahogyan az élet, a társadalom, akár egyéneiben, akár különböző társulásaiban megfogalmazza, a köz ügyéhez a legközelebb áll, de valami tagolatlan, körvonalazatlan, sok szubjektív elemtől és pillanatnyi behatástól érintett értékelés.”²⁷

Ha mindnyájan racionálisan gondolkodó gépek lennénk, és kiszámíthatóan a saját érdekeinket szem előtt tartva cselekednénk, akkor lehet, hogy működésbe lépne az a „láthatatlan kéz”²⁸, amely a sok kis privát érdekből egy nagy közérdeket képes „varázsolni”. Ám az emberek döntéseikben és cselekedeteikben általában nem racionálisak²⁹, és bármely elmélet, amelyik erre alapoz, csak elmélet marad. Az állampolgárok közötti (fele)barátság ennél egy sokkal valószínűbb létező. A közjó valóságát maguk az állampolgárok teremtik meg azzal, hogy szeretetben együttműködnek. Természetesen minden további nélkül elismerem, hogy ez egy idealizált állapot, a hétköznapi tapasztalat nem ez. Ám ez az írás nem is arra vállalkozott, hogy megoldja, miként lehet rávenni az embereket arra, hogy higgyenek a közjóban. Azt sem gondolom, hogy ha ezt mégis sikerülne, azzal minden probléma egy csapásra megoldódna, csak amellet érvelek, hogy a közrend meghatározásakor a hatalomnak bármilyen közérdek előtt figyelembe kell venni a közjót, amit a barátság jelent. Egy újszerű normakontrollról lehetne szó: az az intézkedés, jogszabály vagy törvény, amelyik elősegíti az állampolgárok közötti barátság kialakulását és elmélyülését, az jó, amelyik nem segíti elő, az nem jó. Érdek és barátság nem ugyanabba a kategóriába, nem ugyanabba a létrendbe tartoznak.

Az érdek absztrakció, a barátság valóság.

²⁷ Bibó István, 1986, A jó közigazgatás problémája, In uő. Válogatott tanulmányok I-IV., <https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/324.html> 2024.03.02.

²⁸ Adam Smith skót közgazdász által *A nemzetek gazdagsága* (1776) című művében használt metafora arra, hogy az egyéni érdekek követése a gazdaságban végül mindenki hasznára van.

²⁹ A „kognitív torzítás” feltárásában úttörő munkát végzett Daniel Kahneman közgazdasági Nobel-emlékdíjas pszichológus, aki a Gyors és lassú gondolkodás (HVG Könyvek, 2013) című művében megmutatja, hogy a saját érdekét következetesen szem előtt tartó *economic man* nagyon ritka embertípus.

Szerző:
Krúdy Tamás

Grafikai tervezés:
Balás Design

Felelős kiadó:
Dr. Máthé Zsuzsa

Szent István Intézet 2024
szentistvanintezet.hu

A tanulmány a Batthyány Lajos Alapítvány támogatásával jelent meg.

